

Treba požaliti što ovaj prijatelj Jugoslavije nije našao za potrebno da u svojoj posljednjoj knjizi što vjernije prikaže dalekosežnost i dubinu promjena u društvenom životu naroda Jugoslavije. Neposredan kontakt s njima morao bi neutralizirati njegova predubjeđenja i utjecaje sa strane. Tako bi s jedne strane u pravom svijetlu prikazao svu veličinu napora naših naroda u njihovoj borbi za socijalizam, a s druge bi dao svoj doprinos napretku nauke na Zapadu.

Oleg Mandić

DUJE RENDIĆ-MIOČEVIĆ: ILIRSKA ONOMASTIKA NA RIMSKIM NATPISIMA DALMACIJE

Na osnovi jezične ostavštine kako balkanskih tako i mesapskih Ilira mnogi su lingvisti-ilirolozi razrađivali jezičnu ilirsku problematiku i unosili rezultate svog rada u opći okvir poznavanja ovog izumrlag naroda. Na temelju tih lingvističkih rezultata o ilirskim antroponimima, Duje Rendić Miočević zasnovao je svoju oveću radnju o ilirskoj onomastici, a dio te radnje objelodanio u Splitu 1948 godine kao prilog naknadno izišlom LII svesku Vjesnika za arheologiju i historiju dalmatinsku.

Odmah na početku treba istaknuti, da je dosadašnje tretiranje ilirskog onomastikona u svjetskoj nauci (Krahe, Schultze, Kretschmer i dr.) nosilo opće obilježje buržoaske koncepcije o postupku s materijalom, koji je trebalo naučno osvijetliti. Taj postupak kretao se većinom u okvirima lingvističke tehnike u užem smislu te riječi. Pri obradi ilirskih antroponima, vodilo se isključivo računa o onome što je ilirsko a što ne, ispuštajući iz vida šta to ilirsko predstavlja, sadržava li ono u sebi elemente, pomoću kojih bi se mogao odrediti proces društvenog razvitka starih Ilira i t. d. U tom razgraničavanju, šta je ilirsko a šta ne, građanska je nauka postigla zamjerne rezultate, ali je pri tom ostala nesposobna da pođe korak dalje, da sagleda životnu sadržinu, koja u datom lingvističkom materijalu leži.

Rendić je na sektoru svoje uže naučne specijalnosti (epigrafika) uočio ovu suprotnost i ovako je izrazio u uvodnom dijelu svoje radnje (str. 6):

»I pored ovako bogate literature o ilirskoj onomastici, vrlo je slaba ili gotovo nikakova pažnja bila posvećivana funkcionalnom značenju onomastike u kulturnom i društvenom životu Ilira. Izolirano proučavanje imena (antroponima), koje ne vodi računa o njihovoj organskoj povezanosti, o karakterističnim oblicima nomenklature i oblikovanju onomastičke formule, ne može pridonijeti temeljitom poznavanju onomastike jednog naroda, koja je vjeran odraz njegova neprekinuta kulturnoga i društvenoga razvitka.«

Potpuno je opravdano očekivanje, da će već samo pravilno Rendićevo prilazjenje materijalu donijeti ploda, t. j. da će rezultati njegova istraživanja obogatiti današnje poznavanje društvenog razvitka starih Ilira.

Prikazat ću Rendićev rad onako, kako ga je on sam razvijao, s tim da ću se u toku izlaganja posebno zaustaviti na momentima, koji su interesantni za društveno-historijski razvoj prastanovnika naših zemalja.

Polazeći od poznate činjenice, da ilirska onomastika pokazuje sve osobine indoevropske onomastike — t. j. da imena mogu biti složena, pokraćena i izvedena, te da su složena imena starija od pokraćenih — Rendić opaža, da je vrlo malen broj ilirskih složenih imena zastupan na epigrafičkim spomenicima. To on ne objašnjava relativno malim brojem postojećih spomenika, već time što je u doba, kad ilirska plemena stupaju na pozornicu historije, proces raspadanja složenih imena bio već gotovo završen. Stoga na epigrafičkim spomenicima ne nalazimo mnogih složenih imena, koja navode stariji literarni izvori, kad govore o Ilirima. Tako, na pr., složeno ime Scerdilaedus na natpisima dolazi samo u hipokoristicima Scerdis i Laedio. Ovaj ilirski fenomen svakako je interesantan s društveno-historijske tačke gledišta, ako ga usporedimo, na primjer, s činjenicom da je kod Grka homerske epohe složeno ime predominantan onomastički oblik.

Od posebnog je interesa u ovom uvodnom dijelu Rendićeve radnje, što on upozorava na one pojave iz ilirskog onomastikona, za koje se čini, da su preživjeli svoga prvotnog etničkog nosioca (Ilire) i ostale na istom tlu kao baština, koju su Iliri ostavili. Mislim pri tom u prvom redu na imena u nomenklaturi članova nekih brojnih ilirskih porodica, a onda i na imena-nadimke gdje nas Mayerovo tumačenje nadimka Kabaletus (= Glavaš, Glavina) svojom sadržajnom stranom i nehotice potiče na misao o historijsko-kulturnom kontinuitetu života u našim krajevima. Naravno da je Rendić pri svemu ovom oprezan i ne istrčava se sa sintezom ondje, gdje mu obilniji materijal ne pruža sigurno uporište. Kad se gornji primjer posebno ističe u ovom prikazu, to nije iz razloga što je baš navedeni primjer uvjerljiv, već iz potrebe da odmah na početku upozorim na misao, koja se pojavljuje na više mjesta u Rendićevoj radnji. Smatram dužnošću da to istaknem i da na to svratim pažnju, ne pledirajući (kao što to ne radi ni Rendić) za nikakve unaprijed stvorene zaključke.

Nakon ovog uvodnog dijela Rendić prelazi na potpuno originalno zamišljeni i izvedeni dio svoje radnje: na historijski razvoj ilirske onomastičke formule.

Tokom svoga višegodišnjeg rada Rendić je pratio tu formulu, te je njezin razvoj (vremenski je pojedine slučajeve često teško omediti, budući da razni onomastički oblici žive jedni pored drugih i kao izraz neravnomjernoga društvenog razvitka) shematski prikazao ovako:

- I. Jednočlana formula
 - A. Samo osobno ime

Osobno ime s dodatkom očeva imena u genitivu (= patronimik)

 - a) bez izraza filius, -a
 - b) s dodatkom filius, -a
- II. Dvočlana formula
 - A. Ime i »prezime« samo
 - B. Ime i »prezime« s dodatkom patronimika
 - a) bez izraza filius, -a
 - b) s dodatkom filius, -a
- III. Varijacije jednočlane i dvočlane formule
 - A. Osobno ime s imenom i »prezimenom« oca u filijaciji
 - a) bez izraza filius, -a
 - b) s dodatkom filius, -a
 - B. Nomenklatura žena izražena na rimski način.

blizine grčkim naseobinama na našoj obali imali s njima neposrednih trgovačkih dodira, koji su se odražavali i na unapređenju materijalne kulture i prosvjete Ilira (str. 31).

I ova faza onomastičkog razvoja Ilira ima analogije u našim srednjovjekovnim ispravama (Bosinus Goyslavi i dr.), ali, po Rendićevu mišljenju, ta je formula kod Hrvata nastala sekundarno, t. j. redukcijom dodatka filius. Ovo je, mislim, potpuno razumljivo s obzirom na činjenicu, da pri razvoju slavenskog patronimika u našim krajevima otpada grčki utjecaj, koji su svojevremeno morali primiti Iliri.

Prvi pečat rimske vlasti, utisnut u ilirsku onomastičku formulu, jest dodatak riječi filius, -a postojećoj formuli, koja se je, uzeta od Grka, potpuno udomačila u onim oblastima, što su, u kontaktu s Grcima, brže razvijale svoje produktivne snage, doživljavale klasnu diferencijaciju intenzivnije nego udaljeni brdski stočarski krajevi, u kojima je sigurno samo osobno ime i dalje bilo dominantna imenska formula. Pojava riječi filius u toj prvotnoj kombinaciji nije osobito brojna na dalmatinskim natpisima. To bi se dalo objasniti, po mom mišljenju, time, što je rimska onomastička formula (kao i rimski društveno-politički sistem) nosila brojnije i složenije nove momente. Za one Ilire, koji su bili zainteresirani da se uklope u taj rimski političko-društveni sustav, bilo je svakako važno, da se što potpunije onomastički vežu uz rimsku formulu, pa su veoma brzo uz izraz filius primili i ostale njezine elemente. Stoga bi formula tipa »Agirrus Epicadi filius« predstavljala kratkotrajnu razvojnu fazu i stoga je ona tako malo zastupljena na dalmatinskim natpisima.

Dvočlana formula, t. j. ime i »prezime«, pokazuje istu razvojnu tendenciju kao i jednočlana. »Prezime«, koje se razvilo iz patronimika (sufiksi -io, -ia) ili iz običnih apelativa (sufiksi -iko, -oko), pojavile se nekako isto doba, kad i patronimik u jednočlanoj formuli. Dakle, tip »Iettus Dasantis« razvijao se paralelno s tipom »Titus Candalioc«, iako mi se čini, da ovaj posljednji oblik izražava nešto viši razvojni stepen društva, barem što se tiče samostalnog razvoja tog društva i te formule. U svakom slučaju dvočlana formula u ovoj postavci (ime i »prezime«) imala je kod Ilira prolazan karakter i vrlo se je rano stopila s patronimikom prethodne formule (Panes Slator Ciassici), da bi kroz tu novu kratkotrajnu fazu došla najzad pod utjecaj rimskog onomastičkog shvaćanja kao i jednočlana formula.

Dvočlana formula s patronimikom i dodatkom filius, -a (»Aplis Lunnicus Triti f.«) rezultat je dugoga historijskog razvoja ilirskog društva. U njoj možemo, kako kaže Rendić, u stanovitom pogledu vidjeti izmirenje autohtone onomastike Ilira i rimskog onomastičkog sustava, prvenstveno u gradovima i naseljima, koja su uživala municipalno pravo. U stvari, staro i nekada jedino osobno ime našlo se u položaju prenomena, drugo ime (većinom izvedeno iz patronimika) uzelo je funkciju nomena, dok je sam patronimik ostao na kraju formule, u čemu se je podudarao s rimskom filijacijom.

Rendić nadalje ispituje varijacije jednočlane i dvočlane formule. To su pojave, da se osobno ime javlja s imenom i »prezimenom« oca u filijaciji sa ili bez dodatka filius, te nomenklatura žena izražena na rimski način.

Sticanje rimskog civiteta unosi nužno u nomenklaturu gentilicij, i time se završava samostalni razvoj ilirske onomastičke formule. No ondje, gdje je sticanje civiteta posljedica masovnog podarivanja rimskih careva (Iulii, Flavii, Aelii, Aurelii).

elementi epihorske onomastike su još vidljivi, budući da više-manje nagli skok u novi društveni odnos nije mogao eliminirati tako naglo i tradicionalne elemente u onomastici. Rendić detaljno analizira nomenklaturu Ilira, koji su postali rimski građani masovnim podarivanjem civiteta, te geografski i hronološki (gdje je to moguće) određuju susret tih dviju različitih društveno-historijskih, etničkih, geografskih i drugih podloga.

Daleko bi nas odvelo, kad bismo ovdje prikazali čitav Rendićev naučni postupak i izveli iz njega pojedine društveno-historijske zaključke. Obratit ću pažnju na dvije, kako mi izgleda, bitne pojave, koje bih ovako formulirao:

1. Iliri, podareni civitetom u I. st. n. e. (to su oni iz primorskog pojasa Dalmacije), pokazuju više smisla za organičko srastanje s rimskom imenskom formulom, što bi i odgovaralo višem stepenu razvitka produkcionih sredstava i odnosa u kolonijama i municipijima primorskoga dalmatinskog pojasa. Takvi Iliri ili unose svoje onomastičke tradicije u novu formulu, ali se pritom u nju organički uklapaju (na pr. C. Julio Ceuni f. Acirrio) ili pokazuju tendenciju k eliminiranju epihorske komponente. Oni pak Iliri, koji su dobili civitet u II. i III. st. n. e. (Aelii, Aurelii), dakle vremenski pun vijek i pô otprilike poslije onih »Julija« i »Flavija«, pokazuju, da se kod njih autohtona onomastička formula jednočlanog ili dvočlanog tipa čvrsto razvila, i oni nju uklapaju u novo stečeno pravo oblikovanja imena u cjelini. To se vidi iz primjera »P. Aelius Andes Barcini«, gdje drugi dio — Anders Barcini — u stvari je čvrst oblik jednočlane formule izražene na grčki način, a koja se je, kako je prije navedeno, razvila i ojačala naročito u kraju oko gornjeg toka Cetine i u jugozapadnoj Bosni zbog tijesnih veza s Grcima prije dolaska Rimljana. Formula »P. Aelius Andes Barcini« (čvrsta epihorska onomastička cjelina), izražena duhom onih Ilira »Julijevaca« iz I. st., glasila bi (mislim da se Rendić s ovim slaže) ovako: »P. Aelius Barcini f. Andes (epihorski su elementi samo jezično očuvani, dok je njihova organska funkcija u odnosu na cjelinu podređena duhu rimske formule).

2. Rendić je istakao veoma važnu činjenicu, da se u našim krajevima gentilicij gubi, nakon što su svi Iliri dobili građansko pravo. Tada je gentilicij postao suvišan onomastički element, jer je općim dobivanjem građanskog prava nastalo izjednačenje starih građana i dotadašnjih »barbara«. Tom redukcijom gentilicija počinje degeneracija onomastičke formule, tako da se zaključna faza u razvitku ilirske onomastike sreća s osnovnim oblikom, od kojega je spomenuti razvoj i potekao. Oni, koji se bave problemom kontinuiteta kulturnog života u našim krajevima, moraju se posebno osvrnuti na gornju Rendićevu postavku, budući da bi nadovezivanje ranosrednjovjekovne onomastike direktno na punu onomastičku formulu rimske okupacije bilo sadržajan i formalan apsurd. Ovdje bih primijetio, da je trebalo više obraditi elemente, pomoću kojih se može odrediti, što je početno, a što završno, degenerirano u samom osobnom imenu jednočlane formule. To se, međutim, iz Rendićeve radnje ne vidi jasno.

Rendić završava svoju radnju prikazom onomastičke formule mladih Ilira, koji su kao rimski vojnici služili po raznim provincijama rimskog carstva. Osobito je interesantan slučaj Ilira, koji su služili u mizenskoj mornarici. Oni su, primajući puno rimsko ime, sačuvali svoje staro nacionalno, te ga vezali uz rimsku onomastičku formulu kao signum (na pr. CIL X. 3618: C. Ravonius Celer qui et Bato Scenobardi).

Iz usmenog saopćenja znam, da je Rendić spremio studiju, u kojoj obrađuje neke probleme ranoslavenske onomastike, i da se ondje pojavljuju slavenska imena u poziciji signuma, dakle po tipu C. Ravonius Celer qui et Bato Scenobarbi.

Nastojao sam da iz složenog materijala Rendićeve radnje izvučem ono, što ona u biti i jest: — ispitivanje historije ilirskog antroponima. Rendić je pri tom pokazao potrebnu naučnu spremu, koja mu je omogućila da na više mjesta korigira dosad postojeću transkripciju i interpretaciju pojedinih spomenika, što znači korigirati neke od najistaknutijih predstavnika latinske epigrafike i iliologije. Kao primjer navodim Rendićevo čitanje »Darmoca Turi f.« (= čisto ilirsko ime), što je dosad čitano »Darmo Caturi f.«, a bilo interpretirano kao keltski fenomen. Isto tako navodim Rendićevu malu korekciju čitanja Polibijeva teksta (Polybii Historiae XXVIII, 8), kad je riječ o Perzejevu poslanstvu kralju Genciju. Dosadašnje predanje: „... και τρίτον τὸν Ἰλλυριὸν διὰ τὸ τὴν διάλεκτον εἰδέναι τὴν Ἰλλυρίδα...“ Rendić ispravlja u „... και Τρίτον τὸν Ἰλλυριόν“ i t. d. Ne radi se više o »et tertium Illyrium«, već o »et Tritum, Illyrium natione.« Ilirsko ime Tritus nalazi se, naime, vrlo često na epigrafičkim spomenicima.

Ove primjere ne navodim kao isticanje nekih zamašnjih rezultata, već kao dokaz kvalitete naučnog postupka, da bi se konkretno osjetila solidnost na temelju koje poživaju Rendićeve epigrafičke analize i iz njih izvedeni zaključci.

Branimir Gabričević

PRIMJEDBE K REZULTATIMA OBJAVLJENIM U KNJIZI „DIE BURG VUČEDOL“

Arheološki muzej u Zagrebu izdao je početkom 1945. veliku, njemačkim jezikom pisanu, publikaciju pod naslovom »Die Burg Vučedol«. Autor je poznati njemački prehistoričar, prof. Robert Rudolf Schmidt, koji je boravio više godina u Jugoslaviji i 1938. iskapao važno prehistorijsko miksoneolitičko nalazište Vučedol (kod Vukovara) na Dunavu. Publikaciju tih iskapanja preuzeo je na sebe nadležni Arheološki muzej u Zagrebu, još za uprave prof. Viktora Hoffillera, kojemu međutim nije bilo omogućeno, da redigira čitavo to izdanje. Želim prije svega spomenuti, da ove retke ne smatram stručnom recenzijom navedene pullikacije u cijelosti, jer ovdje namjeravam korigirati one bitne naučne nedostatke autorovih rezultata, koje donosi načelno sa sobom t. zv. nordijska teorija, službeno sankcionirana u nacističkom III. Reichu, a pored toga se kanim osvrnuti na neke važnije pojedinosti u rezimiranu sadržaju Schmidtova teksta, kao i na upotrebu izvjesnih antropoloških kategorija.

Potrebno je prije svega istaknuti ovo: u tom je, za naše prilike, neobično bogato opremljenom i na raskošnom papiru štampanom izdanju nesumnjivo najkorisniji vanredno opsežan izvještaj o iskapanju i sam pedantno publicirani kulturni materijal nalaza, prikazan veoma opširno i sistematski točno, s golemim brojem snimaka. Detaljno i precizno je obrađena karakteristična keramika, a velika je pažnja posve-

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA III

1950

BROJ 1-4

NAKLADA „ŠKOLSKE KNJIGE” / ZAGREB

R E D A K C I O N I O D B O R

V L A D I M I R B A B I Ć
M I R O S L A V B R A N T
G R G A G A M U L I N
M A R K O K O S T R E N Ć I Ć
J A R O S L A V Š I D A K

G L A V N I I O D G O V O R N I U R E D N I K

J A R O S L A V Š I D A K

HISTORIJSKI ZBORNIK – GODINA III. – 1950.

I Z D A J E
P O V I J E S N O D R U Š T V O H R V A T S K E
Z A G R E B